

РОЗДІЛ VI. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 371

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-16>

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕТОДОМ КАФЕТЕРІО

Бабич А. А.

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри психології та педагогіки
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
вул. Сумська 77/79, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-0930-4700
babich0384@ukr.net*

Яндола К. О.

*викладач кафедри психології та педагогіки
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
вул. Сумська 77/79, Харків, Україна, 61023
orcid.org/0000-0002-1040-5381
yandola-k@ukr.net*

Ключові слова: *творчість, оцінювання, успішність освітньої діяльності, накопичувальна система, траєкторія особистого розвитку.*

У статті наведено приклад рейтингової системи оцінки успішності освітньої діяльності закладу вищої освіти. Автори наголошують, що така система буде мотивувати збагачення творчого потенціалу та повністю забезпечувати формування траєкторії розвитку особистості. Спираючись на сучасні наукові праці, автори дослідили поняття «творчість» та відзначили важливість творчого складника для формування hard-skills та soft-skills. У статті зазначається, що для здобувачів освіти більшості спеціальностей розвиток творчого складника залишається на другому плані. Автори переконані, що набуття професійних знань, умінь та навичок має відбуватися у тісному взаємозв'язку з розвитком творчого потенціалу. Складність використання повною мірою творчого складника в освітньому процесі пов'язана в тому числі і з тим, що специфічність поняття «творчість» ускладнює процес його оцінювання. Оцінювання є важливою складовою частиною організації навчального процесу. Автори підкреслюють основні протиріччя, що виникають під час оцінки творчого складника.

У літературі питання пошуку шляхів розвитку творчості переважно полягає у застосуванні різних форм і методів організації занять. У роботі запропонована система оцінювання успішності результатів освітньої діяльності, в основі якої лежить принцип «кафетеріо».

Основна ідея полягає у наявності двох складових частин оцінювання: обов'язкової (спрямованої значною мірою на перевірку знань та вмінь) та варіативної (яка забезпечує прояв творчості та формування траєкторії особистого розвитку).

Автори наводять приклад обов'язкової та змінної складових частин системи оцінювання для окремих дисциплін. Але у статті підкреслено, що така структура не може бути однаковою для всіх дисциплін. Проведений педагогічний експеримент дав змогу довести ефективність та доцільність застосування такої системи. Ефективність запропонованої системи підтверджується високими освітніми результатами (якістю освіти). Результати перевірки та оцінки мотивації досягнень здобувачів освіти методом А. Мехрабіана також підтвердили ефективність запропонованої системи оцінювання.

DEVELOPMENT OF CREATIVITY THROUGH THE EVALUATION SYSTEM OF STUDENT ACADEMIC ACTIVITY BY THE CAFETERIA METHOD

Babych A. A.

Ph.D. in Law,

Senior Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology

Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University

Sumskaya str., 77/79, Kharkiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0930-4700

babich0384@ukr.net

Yandola K. O.

Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology

Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University

Sumskaya str., 77/79, Kharkiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-1040-5381

yandola-k@ukr.net

Key words: *creativity, assessment, success of educational activity, accumulative system, trajectory of personal development.*

An example of a rating system for assessing the success of educational activities of higher education is presented in the article. The authors encourage that such system will motivate the enrichment of creative potential and fully ensures the formation of the trajectory of personal development. Based on modern scientific works, the authors explored the concept of "creativity" and noted the importance of the creative component for the formation of hard-skills and soft-skills. Meanwhile, in the article noted that for students of most specialties, the development of the creative component remains in the background. The authors are convinced that the acquisition of professional knowledge, skills and competencies should take place in close cooperation with the development of creative potential.

The complexity of using the full creative component in the educational process is because of the fact that the specificity of the concept of "creativity" complicates the process of its evaluation. The assessment is an important part of the organization of the educational process. The authors emphasize the main contradictions that arise with the evaluation of the creative component.

In the literature, the question of finding ways to develop creativity mainly lies in the application of various forms and methods of organizing classes. That is why in the article a system for evaluating the success of educational results, which is based on the principle of "cafeteria" is proposed.

The main idea of system is to have two components of assessment: mandatory (to test the knowledge and skills) and variable (such that provides creativity and the formation of a trajectory of personal development).

The authors give an example of a mandatory and variable component for certain disciplines. But they emphasize that such a structure cannot be the same for all disciplines. The conducted pedagogical experiment allowed to prove the efficiency and expediency of such a system. The effectiveness of the proposed system is confirmed by high educational results (quality of education).

The results of testing and evaluation of achievement motivation according to the of A. Mehrabians' method are proved the proposed system a well. In addition, a survey of participants in the experiment confirmed the feasibility of its use.

Вступ. Дослідження питань розвитку творчого потенціалу особистості в освітньому процесі можна знайти у працях таких учених, як: Б. Ананьєв, О. Брушлинський, І. Зязюн, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, В. Рибалка, С. Сисоєва тощо.

Вченими сформульовані вимоги до організації навчально-пізнавальної діяльності згідно із закономірностями розвитку творчого потенціалу особистості, розроблені механізми реалізації педагогічних технологій творчої особисто-

сті тощо. Розвиток творчої особистості учнів у навчально-виховному процесі вивчали Ш. Амонашвілі, М. Лазарев, О. Медведєва, А. Семенова, Т. Сущенко, В. Чернякова. Визначенню основ організації навчально-творчої діяльності присвятили свої роботи Ю. Бабанський, В. Бондар, Г. Єльнікова, Ю. Конаржевський, В. Костіна, Ю. Машбиць, О. Молчанюк, І. Підкасистий, В. Пікельна, Т. Рогова тощо. Особливості управління навчально-творчою діяльністю учнів були предметом досліджень В. Андреєва, В. Нагаєва, В. Якуніна, К. Яресько. Крім того, методологічну та теоретичну основу дослідження становлять системний підхід (П. Анохін, І. Блауберг, А. Уйюмов тощо) та сучасні досягнення в галузі педагогіки та психології, такі як: теорія розвитку особистості (Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, І. Зязюн та ін.); теорія діяльності (Л. Виготський, О. Леонтєв, Д. Ельконін та ін.); теорія організація навчального процесу (С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Беспалько та ін.).

Отже, творче, нестандартне мислення, *mind-design*, вміння вирішувати питання різними способами, орієнтуватися у мінливому зовнішньому середовищі, приймати виклики сучасності – це провідні *soft-skills*, на які слід робити акценти під час організації освітнього процесу у сучасній вищій школі. Крім того, важливою вимогою щодо сучасних закладів вищої освіти є створення умов для формування траєкторії особистого розвитку здобувачів освіти, академічної мобільності тощо.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» вища освіта – «сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [3].

Результатом навчання є «сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти» [3].

Отже, одразу виникає низка протиріч:

- «творчість» – це поняття, яке асоціюється більшою мірою лише з окремими спеціальностями;
- «творчість» – поняття багатогранне, і тому важко розробити чіткі критерії його оцінювання.
- зазвичай сама процедура оцінювання сприймається здобувачами освіти негативно, а розвиток творчого потенціалу – позитивно.

Мета та завдання. Таким чином, метою цієї роботи є розроблення та експериментальна пере-

вірка такої системи оцінювання успішності освітньої діяльності здобувачів освіти, яка спонукає та мотивує до творчої діяльності.

Для досягнення поставленої мети необхідно дати визначення поняття «творчість», розробити систему оцінювання успішності, яка сприяє розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти, та довести її ефективність експериментальним шляхом.

Методи дослідження. Під час написання роботи були використані такі методи дослідження: порівняльний, логіко-системний та структурно-функціональний аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури; анкетування, експериментальна перевірка.

Результати. У психолого-педагогічній літературі виділяють два рівні навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти: емпірично-інтуїтивний і рефлексивно-творчий.

Емпірично-інтуїтивний рівень характеризується поверхневими уявленнями здобувачів освіти про цілі, зміст, методи і результати навчально-пізнавальної діяльності. Процеси мислення, що забезпечують функціонування знань, системи дій на цьому рівні, мають характер відтворення. Здобувачі освіти усвідомлюють «свій» рівень практичної готовності до майбутньої професійної діяльності і прагнуть до реалізації своїх інтелектуальних можливостей.

Рефлексивно-творчий рівень характеризується сформованістю у здобувачів освіти структури ціннісних орієнтацій, домінуючою в якій є орієнтація на успішність майбутньої професійної діяльності. Прийоми мислення, які забезпечують такий рівень знань, є творчими. Здобувачі освіти адекватно усвідомлюють рівень практичної готовності і свої інтелектуальні можливості, розуміють важливість здобутих способів дій і знань.

Отже, особливе місце в освітньому процесі займає творча діяльність здобувачів освіти. Це пов'язано насамперед із тим, що відтворення інтелектуального та духовного потенціалу держави, вихід вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень значною мірою залежить від того, наскільки ефективно у вищій школі формується творчий потенціал майбутніх фахівців різних галузей народного господарства.

Глобалізаційні процеси та стрімкий розвиток науково-технічного процесу вимагає від закладів вищої освіти різних рівнів акредитації спрямовувати свою діяльність на кадрове забезпечення науково-технічного прогресу, підвищення ефективності суспільного виробництва, духовного життя, розвитку науки тощо.

Проблема організації та активізації творчої діяльності є мейнстрімом багатьох науковців. Низка підходів щодо організації творчої діяльності

здобувачів освіти пов'язана з різними підходами щодо трактування самого поняття «творчість».

Загалом під творчістю розуміють тип діяльності, яка спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей, такої, що пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку [1].

С. Рубінштейн визначав творчість як діяльність, у результаті якої створюється дещо нове, оригінальне, що потім входить в історію розвитку не тільки самого творця, але й науки, мистецтва тощо [5].

Психологи визначають творчість як «мислення у його вищій формі, яке виходить за межі того, що потрібно для розв'язування задачі, що виникла, вже відомими способами» [7].

А. Маслоу вважав, що істина творчість проявляється у людини і в повсякденному реальному житті, щоденному виборі життєвих ситуацій, в різних формах самовираження [4].

Загалом у визначенні категорії «творчість» у психолого-педагогічній літературі можна знайти три підходи [2]. Згідно із гносеологічним підходом творчість – це пошук способів рішення нестандартного завдання в умовах невизначеності. У межах аксіологічного підходу творчість являє собою потік розвитку, що досягається за допомогою інтуїції. Прихильники цілісного підходу розглядають творчість як систему відносин особистості та світу.

У контексті цієї роботи під творчістю будемо розуміти продуктивну форму активності і самостійності людини, що спонукає до створення нового.

Виходячи з цих визначень, а також враховуючи вимоги до системи оцінювання успішності освітньої діяльності здобувачів освіти (об'єктивність, комплексність, системність, економічність, плановість тощо), нами була розроблена система оцінювання успішності освітньої діяльності курсантів на основі методу кафетерію. Її доцільність доведена проведеним нами педагогічним експериментом, результати якого викладені нижче.

Мета експерименту: удосконалення системи оцінювання успішності освітньої діяльності курсантів.

Об'єкт експерименту – процес оцінювання результатів освітньої діяльності курсантів.

Предмет експерименту – застосування накопичувальної системи оцінювання успішності навчання методом кафетерію.

Гіпотеза: передбачаємо, що внаслідок створення системи оцінювання, заснованої на свідомому конструюванні курсантами загальної кількості балів у результаті опанування навчальної дисципліни, значно підвищиться рівень мотивації та якість навчання.

Протягом навчального року нами був реалізований педагогічний експеримент «Накопичувальна система оцінювання успішності освітньої діяльності курсантів методом кафетерію».

Насамперед відзначимо, що така запропонована нами система повністю дозволяє використати переваги накопичувальної бально-рейтингової системи оцінювання успішності. Отже, щодо курсантів така система спонукає: усвідомити необхідність систематичної роботи щодо виконання індивідуального навчального плану; своєчасно оцінити стан своєї роботи з вивчення навчальної дисципліни, виконання всіх видів навчального навантаження до початку екзаменаційної сесії; розвивати здібності щодо самооцінки як засобу саморозвитку і самоконтролю; протягом семестру вносити корективи в самостійну роботу.

Накопичувальна бально-рейтингова система оцінювання успішності дає можливість науково-педагогічним працівникам: планувати навчальний процес із дисципліни і стимулювати систематичну роботу курсантів протягом усього навчального семестру; підвищити у курсантів конкуренцію в навчанні для активізації особистісного фактора на основі оцінки реального місця, яке займає курсант серед однокурсників відповідно до своїх результатів; своєчасно вносити корективи в організацію освітнього процесу, методи і засоби навчання, що використовуються.

Експеримент проводиться в три етапи, сутність яких наведена в табл. 1.

Проведення експерименту відбувалося від час викладання дисциплін «Педагогіка вищої школи» та «Педагогіка та психологія вищої військової школи» в природних умовах. Структурно дисципліни складаються з 10 тем та згідно з робочою навчальною програмою дисципліни мають такий розподіл годин:

- лекції – 20 годин;
- практичні заняття – 20 годин;
- семінарські заняття – 20 годин.

Накопичення балів у межах кожної теми здійснювалось за допомогою розробленої нами системи «кафетерію». Система включає дві складові частини оцінювання успішності: обов'язкову та варіативну. Обов'язкова складова частина базується на основних вимогах, які зазначені в «Положенні про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба», та містить такі компоненти (табл. 2).

Варіативна частина передбачає вибір курсантами таких видів завдань (табл. 3).

Для проведення експериментальної перевірки були залучені:

- експериментальна група (ЕГ), яка була утворена з числа курсантів спеціалізації «Мораль-

но-психологічне виховання у підрозділах, на кораблях (за видами Збройних Сил)» (загальна чисельність 15 курсантів);

– контрольна група (КГ), яка була утворена з числа курсантів спеціалізації «Метрологічне забезпечення військ (сил)» (загальна чисельність 10 курсантів).

До початку впровадження запропонованої системи оцінювання був проведений аналіз успішності експериментальної та контрольної груп, у

результаті чого було встановлено, що групи мають майже рівні показники успішності (82% та 80% відповідно).

Окрім того, після вивчення дисципліни було проведено опитування за тестом-опитувальником мотивації досягнення А. Мехрабіана. Результати наведені на рис. 1.

Опитування продемонструвало, що в експериментальній групі переважають мотиви досягнення, тоді як у контрольній – мотиви уникнення.

Таблиця 1

Етапи проведення педагогічного експерименту

Етап	Зміст етапу
Підготовчий	визначення актуальності, мети, завдання, об'єкта, предмета експерименту
Організаційний	підготовка методичного забезпечення для експериментальної перевірки, відбір учасників
Практичний	впровадження системи кафетерію в оцінювання за окремими навчальними дисциплінами
Узагальнюючий	перевірка результатів (визначення динаміки показників успішності курсантів)

Таблиця 2

Накопичення балів обов'язкової частини оцінювання успішності

Завдання	Максимальний бал
Результати опрацювання лекції (система Moodle)	3
Експрес-контроль за результатами вивчення теми	3
Виконання практичного завдання	5
Участь у семінарському занятті (мінімум одна доповідь)	5

Таблиця 3

Накопичення балів варіативної частини

Завдання	Максимальний бал	Термін / умови виконання
Заповнення глосарію на сайті дистанційного навчання Moodle	1 бал за один термін	за умов відсутності терміну в глосарії; не більше 10 балів / впродовж семестру
Доповіді із застосуванням засобів наочності (власна інфографіка, презентації)	5	Без обмежень / впродовж семестру
Організація та проведення практичного / семінарського заняття	5	За темами змістовних модулів / впродовж семестру
Виконання навчального проекту	8	Теми узгоджуються з викладачем / впродовж семестру
Розроблення засобів наочності за темами дисципліни (створення відеороликів)	8	Теми узгоджуються з викладачем / впродовж семестру
Написання статті / тез доповідей	10	Відповідно до умов проведення конференції

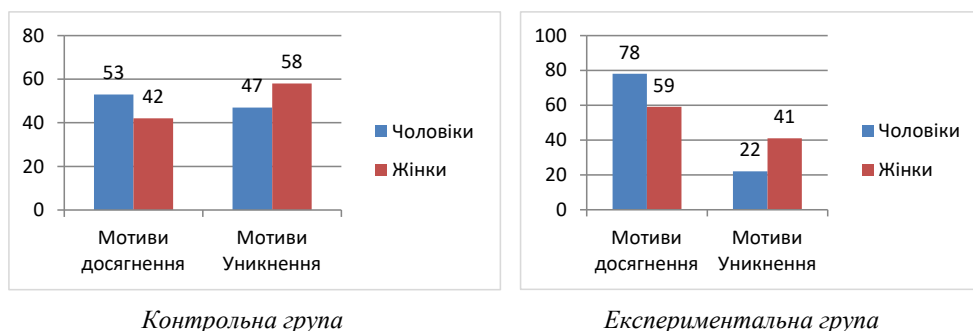

Рис. 1. Результати опитування за тестом-опитувальником мотивації досягнення А. Мехрабіана контрольної та експериментальної груп

Вибір складників варіативної частини

Показник	Значення
Доповіді із застосуванням засобів наочності (власна інфографіка, презентації)	100% курсантів ЕГ
Організація та проведення практичного/семінарського заняття	20% курсантів ЕГ
Виконання навчального проекту	20% курсантів ЕГ
Розроблення засобів наочності за темами дисципліни (створення відеороликів)	2% курсантів ЕГ
Написання статті/тез доповідей	30% курсантів ЕГ

Серед вибіркового завдань курсантами, що увійшли до експериментальної групи, найчастіше використовувалися такі (табл. 4).

Загальний рівень якості під час складання заліку експериментальної групи з дисципліни продемонстрував високий результат – 85%.

Проведене анкетування після завершення вивчення дисципліни продемонструвало, що 85% вважають, що можливість обирати дисципліни підвищує рівень мотивації. Лише 5% опитаних вважають таку шкалу складною. 90% опитаних погодилися, що такий спосіб накопичення балів слід активно впроваджувати в освітній процес.

Під час упровадження в освітній процес цієї системи накопичення балів слід звернути увагу на збільшення трудовитрат для викладача при виставленні оцінок. Цей недолік може бути нівельований використанням електронного журналу (або, наприклад, таблиць Excel); чітким плануванням та встановленням критеріїв оцінювання (розроблення технологічної карти дисципліни).

Отже, можна стверджувати, що гіпотеза, яка була висунута на початку експерименту, підтвердилася. За результатами опитування курсантів можемо констатувати підвищення рівня їхньої

мотивації до навчально-пізнавальної діяльності та позитивні зміни якості навчання.

Обговорення та висновки. Отже, застосування накопичувальної системи оцінювання успішності освітньої діяльності курсантів методом кафетерію порівняно із традиційними системами оцінювання має такі переваги: сприяє самоорганізації освітньої діяльності; підвищує рівень прозорості та об'єктивності оцінювання; підвищує рівень відповідальності за результати власної діяльності; допомагає планувати, відстежувати й коригувати індивідуальну освітню траєкторію курсантів; створює ситуацію успіху та здорового конкурентного освітнього середовища; спонукає до розвитку лідерських якостей; спонукає до розвитку творчого потенціалу; формування траєкторії особистого розвитку.

Запропоновані обов'язковий та варіативний складники системи оцінювання мають рекомендаційний характер. Їх структура зумовлена особливостями навчальної дисципліни, метою, змістом тощо. Однак загальні принципи побудови такої системи оцінювання можуть застосовуватися під час викладання як гуманітарних, так і точних навчальних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник. Словник української мови. 1979. URL: <http://sum.in.ua/s/tvorchistj>
2. Доценко С.О. Генезис дослідження проблеми творчості. *Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 59. С. 13–23.
3. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної ради України*. 2019. № 243-VIII. 2300–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-19>.
4. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики. СПб. : Евразия, 1997. 192 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2007. 713 с.
6. Сисоева С.О. Основы педагогической творчости : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
7. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія. Київ : «Академвидав», 2006. 424 с.

REFERENCES

1. *Akademichnyi tлумachnyi slovnyk. Slonnyk ukrainskoi movy*. (1979). [Academic explanatory dictionary. Dictionary of the Ukrainian language]. URL: <http://sum.in.ua/s/tvorchistj> (in Ukrainian).
2. Docenko, S.O. (2018). Genezis doslidzhennya probleny tvochosti [The genesis of the study of the problem of creativity], *Pedagogy and psychology* (in Ukrainian). 59, 13–23.
3. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». (2019). [Law of Ukraine "On Higher Education"] *Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy*. № 243-VIII. 2300–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-19> (in Ukrainian).
4. Maslow, A. (1997). Dalnie predelychelovecheskoy psyhyki [Far limits of the human psyche]. SPb. : Evrasia (in Russian).
5. Rubinshtein, S.L. (2002). Osnovy obshchei psikhologii. [Fundamentals of general psychology]. SPb. : Piter (in Russian).
6. Sysoeva, S.O. (2006). Osnovy pedagogichnoi tvorchosti: pidruchnik [Fundamentals of pedagogical creativity: a textbook]. Kiev : Millenium (in Ukrainian).
7. Stepanov, O.M. (2006). Psyhologichna encyklopedia [Psychological encyclopedia]. Kiev : Akademvydav (in Ukrainian).